

1960-YILLARDA TURKIYADA DEHQONLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY AHVOLI

Ismoilov Javlon Ruziyevich

RTU, Ijtimoiy-siyosiy fanlar kafedrası katta o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Turkiyada hokimiyat tepasiga kelgan Demokratik partiya davrida mamlakatdagi ijtimoiy holat, qishloqlardagi ijtimoiy-iqtisodiy hayot, turk dehqonlarning faoliyatiga ta'sir etuvchi salbiy omillar haqida fikr mulohazalar yoritilib berilgan.

Kalit so'zlar: Demokratik partiya, Boyar, Menderes, Turk dehqonlari.

АННОТАЦИЯ

В статье речь идет о социальной ситуации после прихода к власти Демократической партии, рассматривается социально-экономическая ситуация в деревнях

Ключевые слова: Демократическая партия, Бояр, Мендерес, Турецкие крестьяне.

ABSTRACT

This article highlights the social situation in the country during the rise of the Democratic Party to power in Turkey, the socio-economic life in rural areas, and the negative factors influencing the activities of Turkish farmers.

Keywords: Democratic Party, Boyars, Menderes, Turkish peasants.

KIRISH

Turkiyada Menderes hokimiyati ag'darilgandan so'ng xalqqa qarshi hukumatning boshqa rahbarlari bir necha bor partiyaning qishloqda go'yoki "kuchli pozitsiyasi" bilan maqtanishgan. Ammo davlat to'ntarishi sodir bo'lgach, dehqonlar o'z rahbarlarini qo'llab-quvvatlash uchun barmog'ini ham ko'tarmadi. "Men Istanbuldan Anqaraga mashina haydadim, Anadoluning hamma qishloqlarida men dehqonlarning quvonchli yuzlarini ko'rdim", deb yozadi Belgiyaning Le Matin gazetasi muxbiri davlat to'ntarishidan bir necha kun o'tib. Anqarada, Milliy birlik qo'mitasiga butun mamlakatdan, hatto Sharqiy Anadoluning chekka qishloqlaridan ham tabrik telegrammalari, maktublar keldi.

Nega dehqonlar Bayar, Menderes rejimining ag'darilishini shu qadar xursandchilik bilan qarshi olganlarini sababi, o'n yil davomida Menderesning vazirlari: "Biz qishloqqa farovon, baxtli hayot olib keldik", "Endi dehqonlar go'sht,

yog', sut, tuxum yemaydilar", deb qayta-qayta ta'kidladilar. Ammo bu faqat so'zda edi. Demokratik partiya hukmronligi yillarida yer egalari va quloqlar qo'lida yerlarning to'planishi sezilarli darajada kuchaydi, mayda va o'rta ishlab chiqaruvchilar yersiz qoldi. Turkiya statistik ma'lumotlariga ko'ra, qishloq aholisining qariyb 85 foizi yersiz dehqonlardir. Ular yo o'z vatanlarini tashlab, shaharga ishlashga ketishga yoki yirik yer egalaridan ijaraga yer olishga majbur bo'lishadi.

Qishloq xo'jaligi banki yersiz dehqonlarga garov sifatida xizmat qiladigan ko'chmas mulki yo'qligini bahona qilib, ularga kredit bermayapti. Har qanday tirikchilik vositasidan mahrum bo'lgan dehqonlar mahalliy puldorlardan qarz olishga majbur bo'ladi. Dehqonlarning qarzlarini yil sayin ortib bormoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Anadoludagi ko'plab qishloqlarni ko'zdan kechirgan Anqara universiteti dotsenti Harmandali o'g'li shunday yozadi: "Men dehqonlarga qarzlarinizdan qutulish mumkinmi?" degan savolni berdim. Bunga ular menga shunday javob berishdi: "Hurmatli janob, buni qanday qila olamiz?"

Bir bo'lak qo'shimcha yer, yaylov, chorva mollari bo'lmagandan keyin, daromadni qanday oshiramiz. Agar oilaning boshiga biron bir baxtsiz hodisa yuz bersa, deb davom etdi dehqonlar, qarzni to'lash uchun yo mol-mulkimizni sotib, olis qishloqlardan biriga fermer bo'lib ishlaymiz yoki oilamizni taqdir taqozosiga tashlab ketamiz". Yersiz dehqonlarning ahvoli qanday ekanini tasavvur qilish qiyin emas.

Qarzni to'lash uchun Qishloq xo'jaligi bankidan vaqtinchalik kredit olishga muvaffaq bo'lganlar hosilning katta qismini bozorga sotishga majbur. Turkiya Respublika Xalq partiyasining maxsus komissiyasi hisob-kitoblariga ko'ra, bor-yo'g'i yetti yil ichida, ya'ni 1950 -yildan 1957 -yilgacha bir dehqonning o'rtacha bank qarzi besh baravarga oshib, 20 dan 105 liraga yetgan. Turk matbuotining qayd etishicha, ko'plab dehqonlar qarzni hisobga olmaganda, foizlarni to'lashga qodir emas. Ayni paytda qishloq xo'jaligi banki agentlari qarzdor dehqonlarga nisbatan sud ishlarini qo'zg'atmoqda

Turk dehqoni avvalgidek yerni ibtidoiy mehnat qurollari bilan dehqonchilik qiladi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, dehqon fermerlarining qariyb 66 foizi temir pulluklardan ko'ra yog'och pluglarga ega. Urushdan keyingi yillarda qishloq xo'jaligi mashinalari faqat yirik yer egalarining xo'jaliklarida paydo bo'ldi, ammo ular turk dehqoniga faqat yangi muammolar keltirdi. Kapitalizmning rivojlanishi natijasida mayda fermer xo'jaliklarining vayron bo'lishi boshlandi. Avtoturargohning kengaytirilishi ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojni sezilarli darajada kamaytirdi va

qishloqda ishsizlikning oshishiga olib keldi. “Bu mashinalar, - dedi Markaziy Anadoludan kelgan bir dehqon, Turkiyaning “Forum” jurnali muxbiri bilan suhbatda, bizning fermer xo‘jaliklarimizni vayron qildi va yaylovlarimizni haydab yubordi. Ko‘chmanchi chorvadorlar chorvasiz, yer savdogarlari esa yersiz qoldi.

Yuz minglab dehqonlar pul topish uchun shaharlarga boradi. Qishloqlar bo‘shab bormoqda. Masalan, Yuchek qishlog‘ida (Ankara gubernatorligi) 1938- yilda 80 ta uy bo‘lsa, 1958- yilga kelib, dehqonlar son-sanoqsiz qiyinchiliklarga duch kelishdi. Istanbul, Anqara va Izmir chekkalarida bir kechada bir-biriga urilgan kulbalardan butun xaroba hududlari paydo bo‘ldi.

Turk dehqonlari dahshatli sharoitda yashaydi. Aksariyat qishloqlarda maktablar, feldsherlik punktlari, pochta agentliklari kabi zarur muassasalar mavjud emas.

Dehqon oilalarining aksariyati go‘sh, sut, sariyog‘ iste‘mol qilish imkoniyatidan mahrum. "Boy" ning taomlari loviya, kartoshka, qaynatilgan bug‘doy va pishloqdan iborat. Kambag‘allar non, piyoz va suv bilan kifoyalanishlari kerak. Faqat bahor va yozda ularga turli xil o‘tlar qo‘shiladi. "Oziq-ovqat sifatida ishlatiladigan o‘tlar orasida, - deb yozadi Forum jurnali, - shundaylari borki, ular mutlaqo to‘yimli emas, ular faqat oshqozonni shishiradi va ko‘pincha ular shunchaki tanani zaharlaydi. Qishloqlarda kasallik keng tarqalgani ajablanarli emas. Faqat sil kasalligidan har yili 40 mingdan ortiq odam vafot etadi”.

Narxlarning ko‘tarilishi turk dehqonining ahvoliga jiddiy ta‘sir ko‘rsatdi. 1948 - yildan 1958 -yilgacha bo‘lgan o‘n yil ichida sigirlar, buyvollar va otlar soni 5-6 baravar ko‘paydi. Agar 1948 -yilda bir juft ot 300-400 lira turadi, keyin 1958- yilda dehqon allaqachon ular uchun 2000-2300 lira to‘lashi kerak edi. Shunga ko‘ra, qishloq xo‘jaligi asboblari ham, transport vositalari ham qimmatlashdi. 1948-yilda omoch (ikki torli) 80-90 lira, 1958-yilda 200-250 lira; arba 1948 yilda - 210-220 lira, 1958 yilda - 1000-1200 lira va boshqalar.

Dehqonlarni talon-taroj qilish va xarob qilish vositalaridan biri bu shahar va qishloq o‘rtasidagi tengsiz almashinuvdir. 1948—1958-yillarda dehqonlar tomonidan sotib olingan buyumlar narxi kamida 400-500 foizga oshgan, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari esa shu davrda atigi 85 foizga oshgan.

Turkiyaning NATO va CENTOning agressiv bloklarida ishtirok etishi munosabati bilan harbiy mablag‘larning o‘sishi chidab bo‘lmas to‘g‘ridan-to‘g‘ri va bilvosita soliqlarni yanada oshirdi, bu nafaqat kichik dehqonlarni, balki Turkiyaning o‘rta dehqon xo‘jaliklarini ham halokatga olib keldi va o‘limga olib keldi.

Demokratik partiya hukumati tomonidan amalga oshirilgan agrar islohot faqat muxolifatni yanada kuchaytirdi. Dehqonlar va yer egalari o‘rtasidagi nizolar keskinlashdi. Menderes hukumati o‘n yil ichida 1686 ming gektar ekin maydonlarini

bo'lib-bo'lib sotdi, ammo yersiz dehqonlar soni deyarli kamaymadi. Islohotning asosiy natijasi ag'darilgan tuzumning asosiy tayanchi bo'lgan quloq qatlamining sezilarli darajada mustahkamlanishi edi.

XULOSA

Shunday qilib, Menderes hukumati dehqonlar hayotini osonlashtirish uchun hech narsa qilmadilar. To'g'ri, ba'zida hukmdorlar dehqonlar haqida qayg'urayotgandek bo'lishardi. Masalan, 1957- yilgi Majlisga saylovlar arafasida qishloqda o'z mavqeini mustahkamlashga qaror qilgan Demokratik partiya fermerlarning qishloq xo'jaligidan olingan kreditlar bo'yicha qarzlarini besh yil davomida bo'lib-bo'lib to'lash to'g'risidagi qonun loyihasini Majlisdan o'tkazdi. Bunday manevrlar bilan Menderes hokimiyatda qolish muddatini uzaytirdi, lekin uning qulashiga to'sqinlik qila olmadi.

Turk dehqonlari yangi tuzum mamlakatdagi vaziyatni yaxshilash uchun samarali choralar ko'radi, degan umidda Milliy birlik qo'mitasi va Gursel muvaqqat hukumatini qo'llab-quvvatladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. История стран Востока. XX век . М.:ИВ РАН, 1999.
2. Кошелев, В.С. Феномен исламизма в современном мире / В. С. Кошелев, Н. В. Кошелева // Общество, государство и религии в современном мире: мат. круглого стола кафедры истории нового и новейшего времени БГУ, Минск, 2019.
3. Острога, В. А. История Турции в белорусской историографии / В. А. Острога // Беларусь-Турция: пути сотрудничества: материалы второй междунар. науч.-практ. конф., Минск, 25 февр. 2011 г.
4. Аватков А, Сбитнева А. Турция в современном мире: между демократией и авторитаризмом // <https://cyberleninka.ru/article/n/turtsiya-v-sovremennom-mire-mezhdu-demokratiey-i-avtoritarizmom>